

УДК 930.2:[329.73:355.318](477.83-22)"194"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.02.501>

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ В ПАМ'ЯТІ СЕЛЯН СЕЛА СЕЛИСЬКО НА ЛЬВІВЩИНІ

Марія ГОРБАЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

провідний науковий редактор,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: horbal.m@gmail.com

Мета статті — через призму спогадів жителів с. Селисько Львівської області нині Пустомитівського району висвітлити задіяність селян в Українському повстанському русі 1940-х рр. (*хронологічні межі дослідження*). Тема розкривається в таких площинах: місце дислокації партизанського загону — Бункри; селиські повстанці; схрони в селі; повстанський рух у с. Селисько, зафіксований в «Інформаційних документах структур ОУН на Львівщині»; список учасників ОУН-УПА, які загинули на території Бібрського р-ну Львівської обл. в 1944—1953 рр. с. Селисько.

Актуальність теми. Тема боротьби за утвердження української державності як ніколи актуальна сьогодні, в час війни з російськими окупантами. З тими ж окупантами 80 років тому велась запекла боротьба в нашому краї. А висвітлення боротьби за незалежність України в одному селі є цеглинкою в історії боротьби за незалежність усієї держави.

Новизна статті. Оприявлена велика за обсягом територія місця дислокації повстанського загону — Бункри, не виявлена ні німецькими, ні російськими окупантами. Ця публікація є спонукою для дослідників повстанського руху до пошуків архіву УПА на цій місцевості. *Результат дослідження* полягає у віднайденні імен борців за незалежність конкретного села і їх увіковіченні через публікацію у виданні. *Методика дослідження* ґрунтується на застосуванні принципів науковості, об'єктивності та історизму, а у процесі студіювання матеріалу було використано метод історичної реконструкції та польового етнографічного дослідження, зокрема інтерв'ювання респондентів.

Ключові слова: Українська повстанська армія, с. Селисько, Бункри, місце дислокації повстанського загону, самопожертва, відвага, зрада, наклеп.

Марія HORBAL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

leading scientific editor,

The Institute of Ethnology of the National

Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: horbal.m@gmail.com

REBELLION MOVEMENT IN MEMORY OF PEASANTS OF SELISKO VILLAGE IN THE LVIV REGION

Formulation of the problem. In September 1939, the so-called liberation campaign of the Red Army in Western Ukraine ended. And immediately began a terrible repression against the same «Ukrainian bourgeois nationalists», that is — against the patriotic public, including young people. Members of the NKVD persecuted people not only for political activity, but simply for participating in cultural events. At the beginning of the German-Soviet war, Lviv prisons were overcrowded with Ukrainian citizens expressing their national position in any form.

The atrocities of the NKVD, the arrival of the new, German occupation authorities led to the mobilization of the Ukrainian population in the insurgent resistance movement. In October 1942, at a special military conference of the OUN, a decision was made to begin the creation of insurgent units, which were later renamed the Ukrainian Insurgent Army, UPA. UPA fought against both — German troops and the even more terrible «liberators», the Red Army. Every village in Western Ukraine was involved in the UPA.

The purpose of the article is through the prism of memories of the villagers. The village of Lviv region, now Pustomyty district, determined the involvement of peasants in the Ukrainian insurgent movement of the 1940s (chronological boundaries of the study).

Actuality of theme. The topic of the struggle for the establishment of Ukrainian statehood is more relevant than ever, during the war with the Russian occupiers. A fierce struggle was waged with the same occupiers 80 years ago in our region. And the coverage of the struggle for independence of Ukraine in one village is a brick in the history of the struggle for independence of the whole state.

Novelty of the article. For the first time in the history of the study of the insurgent movement in Western Ukraine, a large area of the insurgent detachment's location, Bunkry, was discovered. This publication is an incentive for researchers of the insurgent movement to search for the UPA archives in this area.

The result of the study is to find the names of fighters for the independence of a particular village and their perpetuation through publication.

The research methodology is based on the application of the principles of scientificity, objectivity and historicism, and in the process of studying the material the method of historical reconstruction and field ethnographic research was used, in particular interviewing respondents.

Keywords: Ukrainian Insurgent Army, p. Village, Bunkry, the location of the insurgent detachment, self-sacrifice, courage, betrayal, slander.

Вступ. У вересні 1939-го завершився так званий визвольний похід Червоної армії в Західну Україну. І одразу розпочалися страшні репресії проти патріотично налаштованої громадськості, зокрема молоді. Члени НКВД переслідували людей не тільки за політичну активність, а просто за участь в культурних заходах. На початок німецько-радянської війни львівські тюрми були переповнені. Наприклад, у тюрмі на Лонцького (нині по вул. Степана Бандери, при ліміті 1500 осіб перебувало 3638 українських патріотів [1].

22 червня 1941 р. німці стрімко просувалися вглиб території СРСР. Каральні органи Кремля розуміли, що коли німецькі війська захоплять Львів, тоді всі «ворожі елементи» опиняться на волі й перейдуть на їх бік. Щоб цього не сталося, усіх ув'язнених стали масово нищити [2].

З вересня 1939 та в червні-липні 1941 р. на Львівщині, як і в усій Західній Україні, діяли збройні відділи націоналістів (ОУН). Вони займалися самообороною українських сіл, роззброювали польські та радянські війська, що відступали, а здобуту зброю ховали на майбутнє, в окремих місцевостях проголошували українську державність і формували адміністрацію [3]. В ОУН ішов найкращий український потенціал. Ті, що мали найвищу міру посвяти Україні і за неї готові були віддати життя. ОУН готувала своїх людей із пластунів, соколів, луговиків.

Звірства НКВДистів, прихід нової, німецької окупаційної влади, і спричинились до мобілізації українського населення в повстанський рух. «В жовтні (1942 р. — Авт. М. Г.) на спеціальній військовій конференції ОУН було ухвалене рішення про початок творення повстанських відділів, які згодом отримали назву Українська повстанська армія» [4]. Її політичне крило очолив Степан Бандера, а головним командиром було обрано Романа Шухевича.

Для захисту населення створюються в структурі УПА Самооборонні Кущові Відділи (СКВ) кількістю 30—50 осіб, а це 3—4 рої. Керував кущем певної території кущовий, а безпосередньо бойовими діями — командир СКВ. В складі проводу «куща» були виконавці таких функцій: господарник, пропагандист, референт служби безпеки (СБ) і референт Українського Червоного Хреста (УЧХ). Основним завданням куща були збір і доставка продуктів для сотень УПА, проведення підрозділів УПА по їхніх

територіях, розміщення поранених по селах, доставка їх до шпиталів, функції розвідки [5, с. 28].

Загони УПА воювали як з німецькими військами, так і з ще страшнішими «визволителями», Червоною армією.

Дослідженням повстанського руху на Львівщині, зокрема теренів Бібрського та Винниківського районів, до яких в різні часи належало с. Селисько, займався Володимир Мороз [3]. Його стаття про двох братів, Дмитра та Володимира Соїків, вихідців із с. Селисько, опублікована у газеті «Шлях перемоги» за 11 квітня 2012 року [6]. Інформацію про ще одного повстанця-патріота, уродженця с. Селисько, Петріва Володимира Олексійовича, який був заступником окружного провідника ОУН на Рогатинщині, знаходжу у дослідженні «Рогатин в боротьбі за волю» [7]. Повстанський рух у с. Селисько, зафіксований в «Інформаційних документах структур ОУН на Львівщині», подаю за Літописом УПА, т. 13 [8]. Список учасників ОУН-УПА, які загинули на території Бібрського р-ну Львівської обл. в 1944—1953 рр. Село Селисько — подаю за Літописом УПА, т. 36 [9]. Всі інші матеріали, опрацьовані в тексті, — це польові записи авторки, здійснені впродовж чи не десятиліття, від жителів села.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів науковості, об'єктивності та історизму, а у процесі студіювання матеріалу було використано метод історичної реконструкції та польового етнографічного дослідження, зокрема інтерв'ювання респондентів.

Основна частина. Місце дислокації партизанського загону — Бункри

Повстанці с. Селисько та прилеглих околиць, інших теренів Західної України, зокрема і Волині, дислокувались на території Бункрів. Там була, вживаючи сучасний термін, військова учбова база. Молодь з довколишніх сіл, що прийшла в УПА, вчилась заряджати автомати, пістолети, вчилась стріляти, проходила заняття з фізичної підготовки. За місцезнаходженням Бункри — це дуже горбистий масив колись смерекового та букового лісу площею декілька гектарів, з заходу і півдня оточений суцільними глибокими дебрами, від Селиськ, Лопушни і Підтемного віддалений по 5 км від кожного села. Ця географічна місцевість (горбистість) була якраз сприятли-

вим місцем для облаштування такого партизанського місця дислокації.

Іван Думанський (1959 р. н.), житель хутора Стандрівка с. Селисько розказує, що він, працюючи наприкінці 1980-х рр. в лісі, натрапив на цю місцевість, Бункри, і був просто подивований. Він довго вивчав ті однотипні земляні облаштування, і таки вияснив для себе, що дє було. Карта-схема земляних партизанських споруд, яку він тоді склав, засвідчує про місця облаштування криївок (бункерів) для людей та конюшень для коней (на карті-схемі не позначені), а також продуктових складів, була також і церква (на карті-схемі вона позначена прямокутником довжиною 12 м. Ширина церкви, за розповіддю, — 4 м) (іл. 1). За свідченнями Івана Думанського, вхід до конюшень (яких могло бути сім) був довгий, звивистий, прорубаний в бєрезі в глибокій (4—5 м) дебрї (на карті-схемі не позначено). Вхід до криївок був як зверху, так і збоку. Ще було чотири криївки, куди залазили рачки (на карті-схемі вони позначені двома маленькими прямокутниками на крайньому сходї, одна від центру зміщена на південний схід і одна на півночі). Було 12 «вогневих позицій» — рів-траншея тягнулася до високого насипу, на якій на вартї стояв стрілець: п'ять — на півдні, одна на сходї, одна — з півночі і одна північно-західний рубїж. Цю карту-схему він показав жителю с. Бродки Миколаївського району на Львівщині, який в попередній розмові з ним випадково (чи не випадково) признався, що перебував в УПА на Бункрах. Цей житель з Бродок підтвердив правдивість карти-схеми. Про наявність церкви на території Бункрів вказала також жителька с. Підтемного на Львівщині. Обидвох цих свідків на сьогоднішній день в живих уже немає.

На Бункрах був архів УПА, який до сих пір не віднайдений. За словами Івана Думанського, десь в 1995 р. до Вовківської сільради надійшов лист від жителя Волинської області, в якому мова йшла про те, що він — колишній повстанець Української армії, перебував саме на Бункрах і може про це усе розказати, оскільки все дуже добре пам'ятає і розуміє важливість передачі такої інформації, зокрема знає, де захований архів повстанців. Троє чоловік привезло цього дідуся на Бункри, однак він місцевості не впізнав цілком. Адже лісу того нема — усі дерева позрубовані, на тому місці зараз суцільні хащі-чагарники.

Іл. 1. Карта-схема місця дислокації партизан на Бункрах. Автор карти-схеми — І.І. Думанський, 1980-ті рр.

А може той старенький чоловік, колишній партизан УПА, щось запідозрив щодо чоловіків, які його привезли, і не довірив їм розкрити таємницю захоронення архіву. Та, зрештою, «зараз, — каже Іван Думанський, — там все розрито, розкопано, але, очевидно, архіву не знайшли, бо партизани традиційно зберігали архіву в алюмінієвих бідонах з-під молока, а алюмінію металощукач не вловлює»¹.

В одній з криївок на Бункрах мали друкарську машинку, де друкували і усілякі документи, і листівки. Наприкінці 1970-х рр. мій співробітник з видавництва Львівського університету «Вища школа» технічний редактор Тадей Михайлович Веселовський запитав мене, звідки я родом, і після моєї відповіді сказав: «В Селиських був мій товариш, **Ярослав Петрів**. Ми з ним разом вчилися на друкарів, у Львівському друкарському училищі. Я часто до нього приїжджав у село, така нова мурована хата (Червоного Ладика. — М. Г.) на горбку. Він був в партизанах. Ми з ним дещо друкували — в невеличкій друкарні на вул. Стефаніка у Львові». В бункері на машинці набирали текст, а Тадей Михайлович, очевидно, друкував їх у Львові. Відчувалось, п. Веселовський дуже хотів мені розказати про Ярослава

¹ Записано 20.03.2021 р. від Думанського Івана Івановича, 1959 р. н., хутір Стандрівка, с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Петрива про партизанку, та цього не сталося. (Тоді, в 1970-х роках, СБУ пильно стежила за кожним працівником державної установи, тим більше — видавництва «Вища школа»).

Селиські повстанці

Вперше ім'я **Ярослава Петрива** (1917 р. н.) я знайшла у статті «З життя Лугів. Селиська, пов. Львів» в журналі «Вісти з Лугу» за 1934 рік: «От такий, що вчиться на друкара Петрив» [10, с. 14].

Ярослав Петрив був друкарем. Батьки Ярослава Петрива: Петрив Іван Львович, 1883 р. н., вїйт села (в 1939—1941-му та під час німецької окупації); мати — Петрив Зофія Іванівна, 1890 р. н., сільська «кравчині».

Дослідник повстанського руху, кандидат історичних наук Володимир Мороз у приватному листі пише мені, що Ярослав Петрив «працював у Львові (скоріш за все в друкарні, з тим самим Т.М. Веселовським. — Автор М. Г.), де був активний в ОУН, служив в дивізії СС Галичина, після розгрому під Бродами пішов в УПА і загинув в кінці 1944 у Романові. Точна дата смерті і могила невідомі...». Володимир Мороз продовжує: «Петрив мав псевдонім «Зараза», був командиром південного тактичного відтинка УПА у Воєнній окрузі «Буг». Той відтинок охоплював терени тодішніх Львівського, Бібрецького повітів на південь від Львова».

Зі спогадів одного з мешканців села: «Був вже 1947-й. Липень місяць. Вже давно по війні. Я пішов на Бункри на малину. Там ніхто зі села не ходив — далеко в лісі, і жінки боялися. Нараз дивлюся, як зарухався корч і пересувається. Я настрашився і присів за іншим корчом. З того місця, де корч пересунувся, вийшов чоловік, від сонця затулив очі, трошки так постояв, зробив свою природну потребу і далі пішов на то саме місце, і засунув за собов корч»². З цієї розповіді випливає, що Бункри навіть в 1947-му не були виявлені більшовиками, якщо там переховувався повстанець.

«У 1980-х роках, — розказує згадуваний нами Іван Думанський, — чоловік з Підтемного на возі вивозив з Бункрів — чи то з криївок, чи то з якогось іншого облаштування, бруси». Отже Бункри як військовий штаб УПА не був виявлений взагалі, не продав його жоден зрадник.

² Записано в 2000 р. від Лазуркевич Юліана Степановича, 1922 р. н., жителя с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Життя в криївках було не з легких. Доводилось інколи по п'ять місяців (листопад-березень — все залежало від обставин і погодних умов) знаходитись під землею. В цей час упівці займались самоосвітою, аналізували проведені бої, писали звіти, листівки, лікувались (а частіше гробили своє здоров'я). Брак продовольства, відсутність комфортних умов. Їх весь час шукав ворог, і інколи знаходив, тоді вони приймали бій. В більшості випадків гинули, стріляючись чи підриваючись, але ніколи не здавались. А якщо пощастить дожити до весни, коли зійде сніг — знову у бій.

В мене дотепер збереглась партизанська листівка. Може її мені дав згадуваний п. Веселовський? Може вона і має стосунок до нашого села, до Бункрів? Зміст листівки такий:

УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ

БОЛЬШЕВИЦЬКІ ВЕРХОВОДИ
ОРГАНІЗОВУЮТЬ КОЛГОСПИ НА ТЕ,
ЩОБ ЦІЛКОМ ЗНИЩИТИ
НАШУ САМОСТІЙНІСТЬ,
НАС ПОНЕВОЛИТИ,
ЦІЛКОМ УЗАЛЕЖНИТИ ВІД СЕБЕ,
А ПОТІМ — ЗНИЩИТИ!
НА БОРТЬБУ ПРОТИ КОЛГОСПІВ!

Українські селяни!

Колгоспи — наша смерть! Ми хочемо жити!

Ні один до колгоспу!

Українські селяни, чоловіки і жінки, молоді і старі!

Всі на боротьбу проти колгоспів!

Колгоспи — наша смерть!

З «Історії села Селисько» Р.Р. Лазуркевича дізнаємося, що «Створення колгоспу відбулось 18 березня 1941 р. в день 70-річчя Паризької комуні. З нагоди такої визначної дати колгоспники дали назву новому колгоспу ім. Паризької комуні. Першим головою колгоспу був Строцький Степан Дмитрович»³.

Із спогадів селян: при заснуванні колгоспу в 1941 р. до колгоспу силою забирали худобу (коні, ко-

³ Історія села Селисько Суходільської с/р Пустомитівського р-ну Львівської області. Квітень, 1964. Оформив історію вчитель Лазуркевич Роман Романович. Рукопис, с. 18. Зберігається в домашньому архіві автора статті Марії Горбаль.

рови) та сільськогосподарський реманент — плуги, борони, молотарки, кероди тощо. В господарів, хто не хотів записуватись до колгоспу, розбирали будівлі із нового будівельного матеріалу. «То були страшні часи — просто рабунки людей. От твій дід, допустім (Іван Залізник, 1901 р. н.), в своїх 40 років на новому місці, на Іванковій Долині, в полі за селом, своїми руками поставив і хату, і стайню, і стодолу — а то треба було привезти з лісу дерево, порізати, погнбловати його, найняти майстрів, щоб поставили. А майстрам треба було дати і їсти, і пити. А тут — віддай усе до колгоспу, бо в тебе все нове.

Сільські комуняки розібрали все, крім хати. Десь в 1945—1946 рр. колгоспна влада розпорядилася розібрати сільський костел, і з тої цегли вимурували силосні ями неподалік від колгоспних стаєнь. Отак засновувався колгосп»⁴.

Усе розібрали і забрали до колгоспу всю прибудову — стодолу з нового дерева, стайню довжиною 18 м, навіть дахівку забрали, залишили тільки хату і в Пукальського Івана Лаврентієвича, 1895 р. н., та Павлини Андріївни, 1897 р. н., на Стандрівці. Усе на будівництво колгоспних стаєнь. Чимала родина, яка стільки праці, зусиль, коштів вклала на будівництво тих споруд, залишилася в одній хаті⁵. Зрештою, на Стандрівці порозбирали чи не всі присадибні споруди жителів цього хутора. Реакція людей — з хутора Стандрівки була відповідною — Стандрівка пішла в УПА.

Сойка (Бачевська) Павлина Якимівна (1923 р. н.) з хутора Стандрівки була зв'язковою УПА. За це покарання її не оминило — КДБісти вивезли в Сибір разом з мамою **Євою (Йовкою)**. Після відбуття покарання обидві вернулись в Україну, але в Галичину їм не можна було повертатись, тільки в Луганську область. Там, на Луганщині, Павлина вийшла заміж, і тільки після смерті чоловіка (у 1980-х рр.) повернулася в с. Селисько. Єва (Йовка Бачевська) повернулася до рідного села набагато раніше, в 1970-х. Проживала в свого старшого сина Крилишин Григорія (Гриця)⁶.

⁴ Записано 15 лютого 2017 р. від Лазуркевич (з дому Ковтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

⁵ Записано 20.03.2021 р. від Думанського Івана Івановича, 1959 р. н., хутір Стандрівка, с. Селисько Пустомитівського р-ну.

⁶ Записано 25.05.2022 р. від Колтун Ольги Іллівни, 1956 р. н., проживає в с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Луковський Михайло Володимирович (1925—1945). В 1945 р. його, разом з сусідським хлопцем, сином Сойки Якіма і Єви, вбили москалі — в Громадському лісі, як йти до Товщева. Мав 20 років⁷. На намогильній плиті написано: «Тут похоронений боєць УПА Михайл, який поліг від кулі НКВД в с. Селисько в 1945 році».

Усю їхню господарку (стодолу, стайню) — як куркулів — розібрали і забрали до колгоспу. Саму ж родину Луковських вивезли в Сибір. Звідти не вернувся ніхто.

Про 20-річного Луковського Михайла Стефанія Лазуркевич (Максимова)⁸ розповідає, що мав наречену, Катерину (Пилипову, 1925? р. н.). Готувались до весілля. Катерина була вагітною. Як Михайла вбили, Катерина народила дівчинку, Михайлинку. Сама ж Катерина потім вийшла заміж за Шелемея Володимира Стефановича, 1933? р. н.

В УПА пішов **Кирницький Йосип Семенович**. Через участь чоловіка в УПА на підставі постанови «Про спеціальні заходи у західних областях України», яка зобов'язувала НКВД СРСР виселяти сім'ї «активних учасників ОУН-УПА у віддалені місцевості СРСР» [11, с. 15] була виселена **Ганна Іванівна Пукальська (по чоловікові Кирницька)**. Ганну Іванівну вивезли в Якутію, на золоті копальні (приїски), потім відбувала покарання на поселенні в Новокузнецьку. Коли приїжджала в село до сестри Данки в гості, то розказувала, що в Якутії на тих копальнях при 40-градусному морозі просівала через сито пісок, відшукуючи піщинки золота.

У документі «Перепис населення та його майнового стану села Селисько на Львівщині за 1940—1941 та 1950-й роки» [12] листок з описом майнового стану Кирницьких вирваній, як і вирвані листки всіх жителів села, які були причетні до ОУН-УПА. Однак про те, що в хаті, на яку кажуть «Бобраки», «Іванюки», жили Кирницькі, свідчить підпис (внизу сторінки дрібним шрифтом) Івана Семеновича Кирницького як свідка-сусіда про майновий стан Петрівих Северина та Стефанії. Про самих же Кирниць-

⁷ Записано 20.03.2021 р. від Костіва Володимира Андрійовича, 1938 р. н. (з хутора Стандрівки переселений в с. Товщів Пустомитівського р-ну).

⁸ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

ких знаємо, що вони до Селиськ прийшли з Бібрки. І саме тому в селі казали «до Бобрака».

В одному з американських видань знаходжу слова: «Такі свідомі діячі ОУН Бібреччини як ...Кирницький Іван мали велику працю не тільки в краю, а, насамперед, у своєму регіоні, по своїх селах» [13, с. 559]. Я не сумніваюсь, що йдеться саме про Кирницького Івана, згодом сусіда Петрівих Северина та Стефанії зі Селиськ. Отож розумію, чому Кирницький Йосиф пішов в УПА — бо виріс в середовищі «свідомих діячів ОУН Бібреччини».

Як розповідає племінник Ганни Кирницької Іван Думанський, через наклепницький донос його вбили свої ж партизани на Стандрівці на полі недалеко від хати. За іншими ж відомостями, його вбили на Тарасовому, коло Огоновського, за неналежне поводження в УПА (він відповідав за харчові запаси загону).

Про останні хвилини життя Кирницького Йосифа довідуюсь із протоколу допиту обвинуваченого Луца Костянтина Костянтиновича, народженого 1917 р. в с. Вільховець Перемишлянського р-ну, від 15 червня 1969 року. К.К. Луц свідчить, що «Восени 1944 р., коли наша банда перебувала в Тарасівському лісі, ...бандит «Мороз» брав мене, Демчишина Андрія і здається Луца Павла...і ми пішли в Селище вечером, вже було темно, ми прийшли до господарства Кирницького... «Мороз» зайшов до його хати і через деякий час вийшов з Кирницьким. Ми, тобто я, Демчишин Андрій і здається Луц Павло взяли Кирницького під варту і повели в ліс «на Тарасів». Чи хтось був в домі Кирницького, коли його забирав «Мороз», я не знаю, але за ним з його родини з хати на вулицю ніхто не виходив. ...Після того арешту його в лісі допитували, при допиті його били. А потім в лісі його убили» [14].

Міг бути просто наклепницький донос.

Через наклепницький донос мало не пішов з життя **Думанський Іван Стефанович** (вуличне ймення Цімерів Іван, Іван Чорний), 1911 р. н. Про це розказала його дочка Ольга Іванівна Савчук⁹.

В 1940-х рр. її батько працював у Бібрці в Райспоживспілці (районна спілка споживчих товариств, що входила до складу Львівської обласної споживчої

спілки). Він виписав для селиського лісництва кілька пар ватних куфайок і стільки ж штанів. За документами передав лісництвові, а, фактично, партизанам, точніше — керівникові Самооборонним Кущовим Відділом (СКВ) сіл Селисько і Товців Наконечному Йосифу, 1923 р. н., родом із с. Черепин.

«Якось в суботу ввечері тато йде додому, а біля воріт його чекає чоловік і передає записку. В записці написано, що він взавтра, в неділю, має бути в 1-й год дня біля дуба Короля. Тато йде до старшого брата, Думанського Стефана, 1906 р. н., і просить, щоб йшов взавтра з ним і дивився здалеку, бо як партизани його вб'ють, то щоб бачив, де заховують труп, щоб забрати тіло і захоронити.

Зранку тато пішов, мама лементує, ми плачемо, аж тут на подвір'я прискакує на коні чоловік. Питається мами, де тато, та каже, що пішов до дуба Короля, і він галопом розвернув і помчав.

А далі вже розказував тато, що йому зачитали донос односельця (прізвища його не називаю. — Автор М. Г.), і на підставі того доносу партизани зачитують вирок, за яким він присуджується до розстрілу. І в ту мить чути, як до них галопом мчить вершник і кричить: «Стій, не стріляй». То примчав Йосиф Наконечний, пояснив, накричав, але, головне, запобіг невинній смерті.

Про самого **Наконечного Йосифа** маємо скупи відомості, записані від його сестри Оксани¹⁰. Був керівником СКВ сіл Селисько і Товців. Разом з ним в СКВ був його товариш по підпіллю, односельця (з Черепина) на псевдо «Береза». Та, виявилось, що «Береза» був зрадником — видав свого земляка. Як згадує рідна сестра Йосифа Оксана, весною 1944 р. НКВДисти схопили Наконечного Йосифа і допитували в тюрмі в Винниках. Він зумів втекти, та НКВДисти, при спробі втечі, його застрелили. Впродовж дня тіла ніхто не забирав, а вночі хлопці пробрались, забрали тіло Наконечного Йосифа і підхоронили в с. Черепині до місця спочинку жертв трагічної розправи польських банд над мирним населенням села та на хуторі Тарасово 20—21 березня 1944 року. На цьому пам'ятнику-меморіалі і викарбуване ім'я Йосифа Наконечного.

Через наклепницький донос але вже не одного, а трьох осіб, потерпіла родина **Подвірного Костяна**

⁹ Записано в листопаді 2016 р. від Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

¹⁰ Записано в 2018 р. від Оксани Наконечної, 1930 р. н., с. Черепин, Пустомитівський р-н.

тина Михайловича (1910 р. н.). Швець за фахом, він робив взуття для повстанців. Однак в Самооборонному Куцшовому Відділі він був задіяний до господарської частини.

Як розказує Орест Андрійович Яремко, 1949 р. н. (зі слів своєї мами, Яремко Павліни Іванівни, 1919 р. н.), в садибі Костя Подвірного був пункт збору продуктів для УПА. Люди приносили хто що міг: різали свині — несли сало солоне, шинки, ковбаси, пекли хліб, несли квашену капусту, картоплю тощо. Коли в селі була облава НКВДистів — прибігали люди, замотували продукти в мішки, в брезент і закопували в гній.

Таку діяльність Подвірному Костянтину визначив Наконечний Йосиф, куцшовий УПА сіл Товщів та Селисько. Знав про це згадуваний його товариш по підпіллю (також з Черепина) на псевдо «Береза». Та, виявилось, що «Береза» був зрадником — видав як свого земляка Наконечного Йосифа, так і з Селиськ Подвірного Костянтина.

Коли забирали родину Подвірного — з жінкою Розалією (1921 р. н.) та трьома дітьми — Зеновієм (1941 р. н.), Наталкою (1943 р. н.) та Ярославом (1946 р. н.), — Кость кричав: «Я знаю тебе, зраднику, ти тут, ти дивишся, як мене вивозять, мою родину». І насправді, «Береза» сидів у stodолі Василя Тростянчиного (в Лапчишиній stodолі) і дивився на плід своєї зради¹¹.

Родину Подвірного Костянтина, як сім'ю «активних учасників ОУН-УПА», виселили у «віддалені місцевості СРСР» на підставі згадуваної постанови «Про спеціальні заходи у західних областях України», за підписом трьох осіб — одного оприявленого «Берези» та ще двох, своїх, земляків, односельців.

І як було жити після повернення із Сибіру з такими людьми? Ходити до однієї церкви, разом колядувати, співати інші церковні пісні, а за душею пекуче слово «зрадник».

Зі спогадів Климків (Подвірної) Наталії: «Нас вивозили 19 квітня 1950-го. Мені було 7 років, Славі неповних 4, Зеновієві — 9. Везли на двох возах до Львова. Фірманом на одному возі був Сурма Олекса, хто другий — не знаю. На одному возі сиділа наша сім'я, на другому — охорона. Нам дозволили забрати їжу і одяг. Тато був пасічником і

¹¹ Записано 17.10.2020 від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

взяв зі собою бідон меду. Нас привезли до Львова і ми на такому пересильному пункті чекали ще два місяці (певно, щоб поназбирувати якомога більше тих, кого мали виселяти). Були люди з різних сіл: з Черепина, Чижикова, Бродок, з Давидова. Потім нас «чорним вороном» довозили до колії і вантажили в товарні вагони. В них нас місяць чи більше везли до Томська, а звідтам баржами через річку переправляли в тайгу. Отож як нас зі Львова вивезли наприкінці квітня, то в липні-серпні привезли на «спецпоселення», як «банд-пособники». А в вересні ми вже пішли там до школи. Зеникові влаштували «тестування» і взяли до 3-го класу, а мене — до 1-го, звичайно, російськомовного. Батьки щомісяця були зобов'язані йти в певний пункт і відмічатися. Там в 1953-му народилася дитинка, дівчинка, але через те, що мама погано харчувалася і через те не мала молока, дитина померла. А в 1955 р. народився хлопчик, Олег»¹².

Була ще одна потішна подія для родини спецпоселенців Подвірних — прийнята Постанова Ради міністрів СРСР від 5 червня 1954 р. «Про зняття деяких обмежень у правовому становищі спецпоселенців», згідно з якою з обліку знімалися діти до 16 років спецпереселенців, що народилися після 31 грудня 1931 р. [15]. Отож діти могли повертатися із спецпоселення додому. Зважаючи на те, що Ярослав був ще маленькою, 9 років, додому відправляли двох старших, 14-річного Зеновія і 12-річну Наталю. «Нас відправляли в Україну тому, що не знали, чи вони колись повернуться додому взагалі, то щоб хоч ми повернулись. Але мав бути з Селиськ документ про те, хто прийме дітей на виховання — таким опікуном признали молодшого татового брата Лева, 1919 р. н. Нам дали гроші і відправили — з Томська баржею по річці Об до Новосибірська. Звідти ми мали брати квиток на поїзд до Москви, але там, в Новосибірську, нас обікрали. Розпач, крик душі. Та таких обкрадених дітей в Новосибірську на залізничному вокзалі було дуже багато. Нас, як усіх інших, забрали в дитячий притулок до в'яснення обставин — посилали до Томська запит на підтвердження про відправлення, а також до Селиськ про готовність прийняти. І тільки коли з обох сторін при-

¹² Записано 25.05.2022 р. від Климків (з дому Подвірної) Наталії Костянтинівни, 1943 р.н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Іл. 2. Подвірний Костянтин з дружиною Розалією і двома молодшими дітьми, Ярославом та Олегом. Сибір (Томськ), 1955-й рік

йшли документи — а це пройшло не менше місяця часу, нас, тобто усіх обкрадених в Новосибірську дітей одна жінка розвозила чи не по всьому союзу — до Львова через Казань. На згадку про перебування в Сибіру батьки зберегли фото якраз з того періоду, коли вони відправили нас, двох старших дітей, в Україну, а самі залишилися» (іл. 2)¹³.

Отака доля Подвірного Костянтина та його родини.

Трагічна доля спіткала двоюрідних сестер Подвірного Костянтина — *Подвірної Зофії Леськівни* (1915 р. н.) та *Подвірної Стефанії Леськівни* (1923 р. н.)¹⁴. Родинна хата Подвірних, де жили дівчата — перша при в'їзді в село (перша від маєтку графа Потоцького, нині — сільської школи. Тепер там живе сім'я, на яку кажуть «Романа Кирилового»). Бувало, що зранку приходять москалі, і треба було з ними якось про щось говорити, а ввечері приходять українські партизани.

¹³ Записано 25.05.2022 р. від Климків (з дому Подвірна) Наталії Костянтинівни, 1943 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

¹⁴ Записано 28.05.2022 р. від Оренчук (з дому Подвірна) Богдани Дмитрівни, 1956 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Подвірна Стефанія була зв'язковою УПА з 15-ти років. Відважна, вольова дівчина. Окрім того, що розносила «штафети», допомагала у забезпеченні продуктами партизанів. Якось напекли цілий віз хліба (звичайно, що в цьому було задіяно багато жінок зі села), і вдосвіта, як ще село спало, з повстанцем УПА везли той хліб до лісу. В Глибокій дорозі в напрямку до Кліщева їх чекала засідка облавників — була зрада. Віз з хлібом перевернули, партизан, знаючи, що чекають його допити і катування, вистрелив собі в голову. Стефі скрутили руки. Були допити, були нелюдські знущання, і, врешті, — 11 років заслання в Сибір. Сестру Зофію відправили на поселення в місто на Волзі Саратов. Після відбуття покарання обидві одинокі незаміжні жінки жили одна в Винниках, інша — в с. Підсобне на Львівщині.

Отака ціна боротьби молодих дівчат за незалежність України.

З селиських дівчат зв'язковими УПА були також *Строцька Зофія Степанівна*, 1920 р. н. та її дві молодші сестри: *Строцька Павліна Степанівна*, 1922 р. н. та *Строцька Анна Степанівна*, 1924 р. н. Через те, що батько цих трьох дівчат Строцький Степан Дмитрович, 1898 р. н., був першим селиським головою колгоспу ім. Паризької комуні, каральна доля дівчат оминула.

Дуже скупі спогади подала Казмірук (з дому Калитин) Ганна Володимирівна про свого діда *Кошика Дмитра Яковича*, 1912 р. н. Дідо казав: «Я би вам, діти, щось розказав, але то не вольно». Але, все ж, фрагмент з його «не вольно» вони підслухали. «Якось, — каже дід, — НКВДисти вели партизана, щоб той показав, хто ще з ним зі села був. Підводять до мене, він (партизан) поглянув на мене, я на нього, і каже (партизан): «Ні, то не він». І так дідо був врятований. Застрелили одного, того, який другого не видав¹⁵.

Був в УПА і молодший брат Кошика Дмитра, *Кошик Іван Якович*, 1915 р. н. Перед тим він дістав великий військовий вишкіл в СС «Галичина». По війні перебрався до Винник, де з родиною і дожив до старості¹⁶.

¹⁵ Записано 28 травня 2022 р. від Казмірук (з дому Калитин) Ганни Володимирівни, 1957 р. н., с. Селисько.

¹⁶ Записано 28 травня 2022 р. від Казмірук (з дому Калитин) Ганни Володимирівни, 1957 р. н., с. Селисько.

Степан Бетлюф. Про те, що на Го(у)стинці (хуторі при в'їзді в село), жила родина німців, — Йогана Бетлюфа, ще в 2016 р. розказала мені Тростянчин Ганна Теодорівна¹⁷. Перед Другою світовою війною Йоган Бетлюф виїхав з дітьми (від першого шлюбу), очевидно, до Німеччини. Син **Степан Бетлюф** пішов в УПА. Дочки (від другого шлюбу) Каролька і Ганя пристали до німців, що відступали, а там виїхали до Австралії. В їхню порожню хату в 1945 (?) р. поселили родину Терналів, переселену зі с. Вишенка, яку з їхнього села виселили при розширенні Яворівського військового полігону. Отож єдине, що в пам'яті односельців — це те, що Степан Бетлюф пішов в УПА.

Трагічна доля спіткала родину **Пукальського Левка Дмитровича** (1889 р. н.). Інформацію про цю родину я записала від внука, Пукальського Богдана Мирославовича¹⁸, 1958 р. н.

Пукальський Левко Дмитрович був єдиний в селі, хто вже навіть в 1947 р. до колгоспу не записався. Його дружина померла ще 1943 році, коли синові було 13 років.

Отож того ж 1947 року НКВД Пукальського Левка заарештувало і посадило в тюрму у Львові як куркуля-одноосібника. Сімнадцятирічний син Мирослав ще в липні встиг здати контингент, але це не допомогло ні їм, трьом дітям, ні їхньому батькові, якого посадили в тюрму — за рішенням Особливої наради при Міністерстві держбезпеки СРСР (ОН при МДБ СРСР) Львівської області. До того ж, дочки Катерина та Христина були зв'язковими УПА. У хаті Пукальського Левка часто переховувались партизани [14].

В березні 1943 р. вийшла постанова «Про спеціальні заходи у західних областях України», яка зобов'язувала НКВД СРСР виселяти сім'ї «активних учасників ОУН-УПА у віддалені місцевості СРСР», у січні та березні 1944 р. за розпорядженням Л. Берії нарком зобов'язував «усіх виявлених пособників на території України заарештувати з конфіскацією майна». Інший наказ НКВС СРСР № 122 про репресії членів родин оунівців вийшов в квітні 1944 р., і на підставі розпорядження НКВС

Іл. 3. Зліва направо: Іван Залізник (чоловік рідної сестри Левка Пукальського Зофії) з правнуком Тарасиком Лазуркевичем, Мирослав Пукальський, Яків Пукальський (рідний брат Левка Пукальського), Євген Пукальський (двоюрідний брат Мирослава Пукальського). 1974-й рік

СРСР опрацьовано схему арештів та депортацій членів ОУН та УПА і так званих «банд-пособників» [11, с. 15].

На цій підставі в серпні 1947 р. вивезли старшу дочку Левка Пукальського Катерину (1923—1948) як зв'язкову УПА — в Республіку Комі (10 років концтаборів), а через два місяці, 17 жовтня, молодших — Христину (1927—1949) та Мирослава (1930 р. н.) — на спецпоселення в м. Прокоп'євськ Кемеровської області РФ (південний схід Західного Сибіру). 7 га землі забрали до колгоспу. Новий муrowаний будинок віддали під сільський медпункт.

Батько, Левко Пукальський, відсидівши рік у львівській тюрмі, повернувся в село, але додому зайти не мав права. Перебував то в рідного брата Якова (Яцка) Пукальського, то в інших родичів, зрештою, виїхав до Винник і там осів.

Через пів року перебування на спецпоселенні в м. Прокоп'євську 18-річний Мирослав Пукальський задумав і організував втечу 18-ти спецпоселенців, серед яких була і його сестра Христина. Для втечі кожен припас собі якісь гроші. Та спроба виявилась невдалою, всіх половили, кожному дали по 6—10 років додаткових таборів. Втекти вдалось тільки юнако-

¹⁷ Записано 5 листопада 2016 р. від Тростянчин (з дому Шелемей) Ганни Теодорівни, 1916 р. н., с. Селисько.

¹⁸ Записано 20 травня 2022 р. від Пукальського Богдана Мирославовича, 1958 р. н., м. Львів.

Іл. 4. Дмитро Сойка (зліва) з братом Михайлом. Фото з родинного архіву

Іл. 5. Володимир Сойка в гостях у родині. Справа — сестра Катерина (Думанська, Писарева), зліва — зять другої сестри — Софії Сойки — Петро Кошик. 1992-й рік

ві Мирославу. Два місяці товарними поїздами добирався з Сибіру додому. Два рази зупиняла його міліція. Казав, що він з Білорусії, що гестапо розстріляло його батьків. Другий раз просто дав міліціонеру гроші, і той його відпустив. В Самарі бомжі Мирослава зловили, побили, гроші відібрали. Опер уже було надзвичайно тяжко. І, знову ж, заліз у поїзд-товарняк, і так добрався. П'ять днів не їв і не пив взагалі нічого. В Золочеві непритомний випав з поїзда. Добра жінка відлила хлопця водою, забрала додому, відгодувала. Богу дякувати. Добрався до села, до Селиськ. Півтора року переховувався по чужих стрихах (іл. 3).

Весною-літом 1949 р. директор селиської восьмирічної школи Мазуренко видав Мирославу Пукальському атестат про закінчення неповної середньої

освіти, і Залізняк Іван Григорович, чоловік рідної батькової сестри Зофії Іван Залізняк відвіз хлопця до Львова, де той поступив у Львівське залізничне училище, яке на той час було напіввійськовою структурою. Там він уже був на повному забезпеченні і житлом, і харчуванням, і одягом (формою). Та там Мирослава і викрили. Але не карали — дали змогу закінчити училище. Однак до 1954 р. він час від часу змушений був реєструватися в міліції. Згодом оженився (у м. Винники), і тільки тоді зміг жити відносно спокійно.

З дівчат ні Христина, ні Катерина Пукальські в Україну не повернулись. Одна, за свідченням архівних довідок, померла від запалення легень, інша — від серцевої недостатності. Отака трагічна доля прекрасних молодих селиських дівчат.

Інформацію про двох повстанців з села Селисько **Дмитра та Володимира Сойків** подав кандидат історичних наук, дослідник повстанського руху Володимир Мороз в газеті «Шлях перемоги» за 11 квітня 2012 року. Зважаючи на те, що така інформація є дуже цінною для історії села Селисько, передруковуємо публікацію повністю:

«Володимир Мороз. Дмитро Сойка-«Соловій»

Досить часто активну участь у визвольній боротьбі ОУН-УПА брали цілі родини — батьки і діти, брати і сестри, чоловіки і дружини. Подібних прикладів є сотні, а може й тисячі. До таких належать і брати Дмитро (іл. 4) та Володимир (іл. 5) Сойки, родом із с. Селисько Пустомитівського р-ну Львівської обл. ...Дмитро Сойка народився 6 листопада 1917 р. Закінчив 4 класи народної школи, працював на господарстві. Молодший брат Володимир, народжений 22 березня 1922 р., після 7 класів народної школи здобув фах шевця. У 1938 р. Дмитро став членом ОУН, потім служив у польській армії в 22-му полку кавалерії. За завданням Організації у 1941-му вступив до української поліції у Львові. Там служив також і брат Володимир. У липні 1944 р. Обое зі зброєю залишають службу німцям і переходять в УПА на Закарзонні.

Молодший потрапив до першої сотні куреня командира Мартина-Василя Мізерного-«Рена». Згодом ця сотня отримала назву «Ударник 1» і номер 94, хоча більше вона відома за іменами командирів як сотня «Веселого» (Данило Свістель), «Дідика» (Франц Григорович) та «Бродича» (Роман Гробельський).

Володимир Сойка-«Зелений» тут служив кулеметником, а з жовтня 1945 командував роєм у III чоті (підвідділ 503), здобув ступінь старшого вістуну, характеризувався як спокійний і відважний підстаршина. У 1946 р. закінчив під старшинську школу ім. полковника Коники із добрим результатом.

Натомість Дмитро Сойка-«Соловій» у тому ж курені «Рена» спочатку служив кулеметником у чоті важких кулеметів, а у вересні перейшов до сотні «Веселого», де служив молодший брат. Із загоном рейду відбув восени 1944 р. у відомий Карпатський рейд. Невдовзі, у травні 1945 р., призначений командиром ланки, а у червні того ж року — ройовим у II чоті. Характеризувався як здоровий і відважний підстаршина і добрий вишкільник. Навесні 1946 р. призначений командиром I чоти (підвідділ 501).

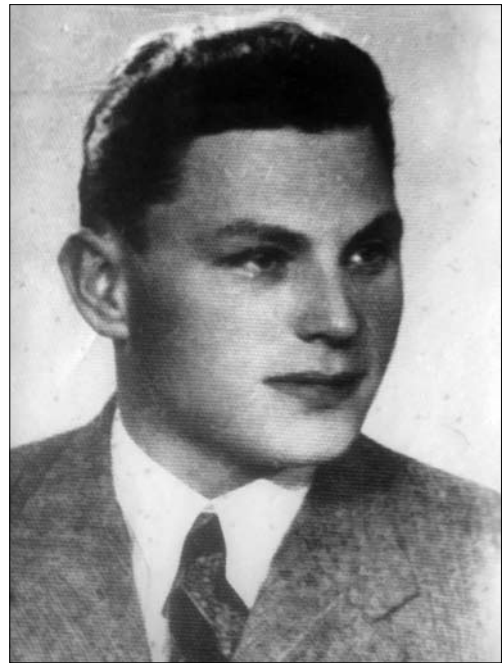
Із створенням сотні «Ударник 8» (командир Ярослав Коцьолок-«Криlach», а відтак Лонгін Колат-«Стах»), туди скеровано 11 червня 1946 р. із відділу «Ударник 1» Антона Михаліва-«Зенка» на посаду командира II чоти, а Дмитра Сойку-«Соловія» — на посаду бунчужного. У сотні «Стаха» Дмитро Сойка кілька разів тимчасово виконував обов'язки командира чоти.

Відділ «Ударник 8» діяв протягом 1946—1947 рр. переважно у спілці із більш досвідченим відділом «Ударник 5» (вд. 95а), яким керував один із найбільш бойових командирів УПА Степан Стебельський-«Хрін». Саме вояки обох сотень здійснили успішну і голосну засідку на заступника міністра оборони Польщі Кароля Свєрчевського.

Після акції «Вісла» більшість повстанців включилися у підпільну боротьбу в Україні. Частина у складі рейдуючих відділів перейшла на Захід, ще деякі залишилися на території Польщі. Зокрема, в складі одного із підрозділів сотні «Ударник 1» опинився в Німеччині Володимир Сойка-«Зелений». Мешкав там, а відтак у США (Чикаго) під придбаним прізвищем Савчак, належав до Товариства вояків УПА ім. Генерала-хорунжого Романа Шухевича — «Тараса Чупринки».

Ще в Німеччині рішенням закордонного представництва Української Головної Визвольної Ради був підвищений до ступеня булавного УПА з датою 1.07.1949 р.

Натомість Дмитро Сойка-«Соловій» у складі сотні «Ударник 8» наприкінці червня 1947 р. перейшов

Іл. 6. Володимир Олексійович Петрів. Фото з родинного архіву. 1940-й рік

кордон на територію СРСР. З однією із підпільних груп по зв'язках зайшов у рідні сторони, де був приділений на працю при підпільному кущі, який охоплював села північної частини тодішнього Бібрцького р-ну. Працював тут під псевдонімом «Лемко» («Левко»).

Разом із двома друзями 4 квітня 1949 р. Дмитро Сойка квартирував у хаті Андрія Дучія, голови сільради с. Коцурів (тепер Пустомитівський р-н). Тут о 16-й год. їх виявила оперативно-військова група райвідділу МГБ, яка прибула за доносом агента. Повстанці вчинили завзятий опір і в перестрілці загинули. Ворог здобув 3 автомати, 3 пістолети, 3 гранати, 250 патронів і різні документи.

Іншими полеглими були кущовий провідник ОУН Михайло Мисяк-«Крук», (1922 р. н., с. Романів Перемишлянського р-ну Львів. обл.) та його брат Олекса Мисяк-«Гуляй» (1925 р. н.). Тіла підпільників МГБисти забрали до м. Бібрки» [6].

Золотими літерами пам'яті виписане ще одне ім'я жителя села Селисько — **Петрива Володимира Олексійовича** (іл. 6). Народився 1908 р. у вказаному селі. Закінчив Львівську учительську чоловічу семінарію, потім — Краківський університет. З 1929 р. — член ОУН [7, с. 310].

Був заступником окружного провідника ОУН, писав статті, відозви до підпільних видань. Орга-

нізатор юнацької сітки ОУН у торговельній школі Рогатина. Та основне його місце праці — школа на Станіславщині (Івано-Франківщині), потім Рогатинщині. З 1939 до 1941 р. працює інспектором Рогатинського відділу народної освіти, до 1943-го — вчителем української мови, літератури та історії в Рогатині.

Німецькі окупанти відслідковували та вбивали членів ОУН, через те з 1943 р. Володимир Петрів змушений був полишити школу і піти на нелегальне становище, в підпілля. Під псевдами «Грива», «Подоляк» редагує підпільну газету ОУН для інтелігенції. Мав зв'язок з Головнокомандувачем УПА генерал-хорунжим УПА Романом Шухевичем. «То, певно, було під зиму 1943 р., — розказує Сойка Володимир Дмитрович (1934 р. н.). Шухевич сказав Володимирі Петриву на певний час десь сховатися, тим більше, знав, що в того в березні народився другий син. Володимир Петрів з жінкою Євгенією приїхав до Селиськ і весь той час переховувались на стриху у сільській школі, де жив молодший брат Мирослав Петрів з жінкою. А під весну 1944-го прийшла «штафета», щоб появився Володимир на Рогатинщині. Як дістатись? Мирослав Олексійович взяв довіреного фірмана, віз з драбинами, обв'язали Володимира кукурудзянкою і поклали на віз. Зверху наклали повний віз снопів з кукурудзянки. І так переїхали через усі німецькі пости та вивезли Володимира на ту територію, звідки той міг уже добратися пішки»¹⁹.

Дружина Петрива Володимира Євгенія Степанівна Головацька, вчителька за фахом, була його щирою однодумцею і вірним другом. У 1940-му в них народився перший син Володар, а в березні 1943-го — другий, Ярема. Переховувалась певний час з дітьми в с. Бабухів біля Рогатина. А потім, щоб не наражати дітей на небезпеку, віддала їх людям в різні сім'ї в с. Стратин на Станіславщині (саме там перебували малюки, коли батьки таїлись в Селиськах на стриху в школі. А меншенький, Ярема, мав на той час усього вісім місяців!). Дала дітям інше, ніж в чоловіка, прізвище — своє дівоче, Головацький, навіть по-батькові мусила дати інше — вони не Володимировичі, а Богдановичі (таке ім'я в її молодшого брата). І це зберегло по-

¹⁹ Записано 5 листопада 1984 р. від Сойки Володимира Дмитровича, 1934 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

дальшу долю дітей від переслідувань²⁰. І була чи не постійно в кривці разом з чоловіком. Коли несла «штафету», завжди мала наготові якусь легенду, куди вона йде. «То було страшне життя. Спиш в кривці, не знаєш, як вилізеш з неї — чи спокійно, чи вже хто там на тебе полює. Або несеш «штафету», лісом, чи полем, в дощ чи сніг. Перед тобою єдине — «треба». Треба задля боротьби з ворогами. Задля України»²¹.

16 грудня 1946 р. Володимир Олексійович Петрів був вбитий в кривці від вибуху КДБістської гранати у с. Дички на Рогатинщині разом із двома побратимами. Тіла енкаведисти забрали до Рогатина. Його синочкам на той час було одному неповних шість, другому — три роки.

Дружина Євгенія при повній пам'яті дожила до 100-літнього віку.

Вічна слава полеглим за волю України.

Схрони в селі

Свідома патріотична молодь села Селисько пішла в ліс, в УПА, мирне населення для сховку, захоронення від банд енкаведистів, робило схрони. Вперше про схрон я почула від Костів Стефанії, коли та розповідала, як вони, малі діти, ховалися від польських банд [16]: «Люди втікали і ховались, де могли. Ми втікали до схрону до Варварки — там в березі була така заглибина, вхід до того схрону був чимось завалений, ми падали на землю і лежали. Ой, то було страшне!»²². Про решту кривок в селі розповідає Стефанія Лазуркевич (з дому Колтун, Максимова) Думанському Іванові²³.

Схрон у **Максимових (Колтун) на Іванковій Долині**. «Той схрон, — розповідає Лазуркевич (Колтун) Стефанія, — копали Луковський Михайло та Яремко Володимир (Ладик). Обидва хлопці зі Стандрівки». (В 1945 р. Луковського Михайла, разом з сусідським хлопцем, Сойкою, вбили мос-

²⁰ Записано 25 травня 2022 р. від Головацького Яреми Богдановича, 1943 р. н., м. Львів.

²¹ Записано 10 жовтня 2009 р. від Головацької Євгенії Степанівни, 1914 р. н., м. Львів.

²² Записано 17.10.2020 р. від Костів (з дому Думанська) Стефанії Теодорівни, 1936 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

²³ Записав Думанський Іван Іванович (з хутора Стандрівки) 12.02.2022 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

калі. Яремка Володимира (Ладика Мартинового) через неправдивий, наклепницький донос за зраду УПА, вбили самі ж партизани)²⁴. Під Круглим була лісничівка, і вони, Луковський Михайло та Мартинів Ладик (Яремко Володимир), вночі з тої лісничівки наносили дощок і під стодолю зробили глибокий схрон.

Але була така історія. Пішов дощ і в схрон повно натекло води. В той час була облава енкаведистів. Луковський Богдан (на прізвисько Цубик, 1931 р. н., приймак в родині Стефана Лазуркевича, Баранового) виказав енкаведистам, що схрон є в Максимових (в нагороду отримав від них плащпалатку). Енкаведисти прийшли туди, схопили маму, Колтун Марію (1909 р. н.) і стали допитувати, хто зробив той схрон, хто переховувався, потім кинули її в ту яму, а вхід зі стодоли забили дошками. Дощ лє, вода схрон затоплює. Старша дочка Ганя (1931 р. н.) побігла в село по Строцького Стефана, 1917 р. н., на той час секретаря сільської ради. Прийшов, став просити енкаведистів, щоб випустили маму. Саме тоді сусід Іван Залізняк гнав самогонку і запросив усіх до себе. Він добре всіх посплював, і таким чином вдалося витягнути з того схрону, з тої води маму»²⁵ (Колтун Марію, 1909 р. н., маму Стефанії та Ганни).

Інший схрон був у самого **Івана Залізняка на Іванковій Долині**. «Про той схрон, — розповідає Стефанія Лазуркевич (Максимова), — не знав ніхто. Вхід був зі стодоли, тобто завжди прикривався чи сіном, чи ще чимось. Він був настільки глибокий і добротньо облаштований, що там робили чоботи, а звуку від ковтання молотком чути не було»²⁶.

Великий схрон був в Бурого. До нього залазили через п'єц. Там від НКВДистів переховувались, крім самих Бурих, Кошки, Гринчукові, Максимові²⁷.

²⁴ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

²⁵ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

²⁶ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

²⁷ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Схрон в Колтуна Дмитра (в Кутуна). Цю інформацію я записала від Яремка Левка Івановича²⁸, 1938 р. н. «Про те, що саме в Кутуновому схроні перебуває легендарний комендант боївки СБ під псевдо «Левко», виказав якийсь зрадник. Але де той схрон — ніхто не знав. Під вечір 4 січня²⁹ до села приїхали облавники і зразу кинулись на подвір'я до Колтуна Дмитра. В stodолі в сіні сидів батько Колтуна Дмитра, Михайло. Він, зачувши, що йдуть облавники, втік зі stodолі — вони бачили, як щось промайнуло, хтось пробіг. Облавники стали перекидати сіно в stodолі — нікого не знайшли. Тоді перейшли до стайні. Відкинули, перевернули загату, стали металевими дротами протикувати землю і знайшли схрон під стайнею. Знайшли вхід до схрону, стали кричати, щоб «бандьори здавались». У схроні було четверо хлопців: Дмитро Колтун (1924 р. н.), Ярослав Яремко та Ярослав Ковалишин (обидва 1927 р. н.), і сам «Левко». «Левко» сказав хлопцеві, який виходив зі схрону останнім, щоб казав, що вже більше нікого там нема. Перед тим хлопці, які виходили зі схрону, прикрили «Левка» куфайками. Однак енкаведисти були проінформовані, що «Левко» там, і один спустився в схрон, розкрив куфайки і побачив партизана. «Левко» вистрелив в нього і попав йому в ліве плече вище від серця. Другим пострілом в висок «Левко», щоб не потрапити до рук енкаведистів, вкоротив життя собі».

І далі продовжує мій оповідач: «Вбитого «Левка» витягли, затагли під хату під грушку Дмитра Колтуна і залишили. Він там пролежав два дні. Люди боялись брати тіло, щоб хто не доповів і щоб енкаведисти не помстилися. Через два чи три дні зробили труну і тіло поховали на цвинтарі». Хто то робив, мій оповідач, Яремко Левко Іванович, не пам'ятає. Та вже в 1990-х роках Сурма Дмитро (Олексійович), 1923 р. н., на могилі «Левка» поставив металевий хрест. На табличці на хресті напис: «Тут спочиває

²⁸ Записано 8 лютого 2022 р. від колишнього жителя с. Селисько Пустомитівського р-ну Яремка Левка Івановича, 1938 р. н., зараз проживає у м. Винники.

²⁹ Літопис УПА, т. 36, с. 496, подає, що «Левко» (прізвище невідоме), комендант боївки СБ, заг. 03.01.1945 р. Як твердить очевидець, Яремко Левко Іванович, 1938 р. н., «в Літописі УПА допущена помилка. То було на Вілію, перед Святою вечерею 1945-го, 6-го січня». На табличці на намогильному хресті вказана дата 4 січня, тому і в тексті подаю дату 4 січня.

герої Української Повстанської Армії, який загинув за волю України 4 січня 1945 р. Був молодим. Мав псевдо «Левко». Україну любив понад усе».

На Селиському цвинтарі, поряд з могилою «Левка», є ще декілька безіменних захоронень з такими ж намогильними, як в «Левка», хрестами. «Тут поховані повстанці», — сказала мені одна із жінок, яка упорядковувала могили своїх родичів перед Великодніми святами. Вічне спочивання дай полеглим, Господи.

Хто зрадив, тобто хто доповів енкаведистам, що в тому схроні переховується «Левко», в селі точно не знав ніхто. Ходили чутки, що це зробив **Володимир Яремко (Ладик Мартинів) зі Стандрівки**. Він, той Ладик Мартинів зі Стандрівки, був двоюрідним братом мого оповідача Левка Яремка. Старший брат мого оповідача Ярослав Яремко казав Ладикаві, щоб він втікав, бо його партизани за зраду «Левка» вб'ють, та той відповідав, що він ніякого відношення не має до тої справи, що він нічого не винен, що то наклеп. Він спокійно їздив на велосипеді зі Селиськ до Львова, не відчуваючи за собою ніякої провини, тобто не відчуваючи небезпеки. Однак партизани йому не повірили. Повірили наклепників. І невинного молодого чоловіка свої ж, партизани, вбили.

Тих трьох хлопців, які з «Левком» були у схроні, — Дмитра Колтуна та двох Ярославів, Яремка та Ковалишина, облавники поставили під стінку і хотіли розстріляти, та мама Ярослава Яремка (сусідка через пліт, Марина Микитова) дуже просила старшого з енкаведистів, ридьма ридала, щоб не вбивали її сина, всіх хлопців. Їх забрали до Винник (чи до тюрми, чи в міліцію — мій співрозмовник не знає). Відпустили їх при тій умові, що вони зразу ж йдуть на фронт.

Отаку сторінку з партизанського життя Селиськ вдалось записати від малого на той час, але очевидця, 1938 р. н., Левка Івановича Яремка (Микитового).

Із настанням Незалежності України перед колишнім маєтком графа Потоцького, а нині селиською школою, свідомі жителі села насипали символічний Курган слави полеглим за волю України землякам. На березовому хресті на табличці виписані їхні імена. Щороку біля того хреста парохіяльний священник разом з громадою, під лопотіння синьо-жовтого

та червоно-чорного прапорів, увіковічне пам'ять загиблих земляків.

Повстанський рух у с. Селисько зафіксований в «Інформаційних документах структур ОУН на Львівщині» (за: [8])

ІНФОРМАЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ СТРУКТУР ОУН НА ЛЬВІВЩИНІ

№ 121. Вісті з Львівської області про військовий та суспільно-політичний стан. Не раніше 15 червня 1944 р. Львівщина. ОСТАННІ ВІСТІ З ТЕРЕНУ

15.6.44 р. польсько-більшовицька банда зловила 4 селян зі с. Селиськ, що працювали на полі поблизу ліса.

№ 122. Вісті з Львівської області про військовий та суспільно-політичний стан. 4 липня 1944 р. Львівщина. ВІСТІ З ТЕРЕНУ

Поляки і німці пограбували такі села: Селиська, Товців, Черепин, Лопушна, Жиравка [8, с. 60].

№ 146. Вісті з Бібрського повіту про військовий та суспільно-політичний стан. № 18. 12 жовтня 1944 р. ВІСТІ З ТЕРЕНУ ч. 18. За час 15—30.IX.1944 р.

14—18.IX.44 р. НКВД на спілку з польською міліцією перевело облави на такі села: Глібовичі Горішні, Підмонастир, Будьків, Суходіл, Лопушна. В згаданих селах зловлено 13 осіб. Того самого дня ті самі більшовики в числі 500 осіб розстрільною пішли на ліс в сторону Селиська-Підтемне. В часі перемаршу через ліс вони вбили двох стрільців з сотні Голуба, трьох стрільців з куща ч. 2 зловлено і одного селянина з Суходолу [8, с. 243].

№ 133. Вісті з Львівської області про військовий та суспільно-політичний стан. Не раніше 5 грудня 1944 р. Львівщина. ВІСТІ З ТЕРЕНУ за місяць листопад 1944 р.

29.XI.44 зробили большевики облаву на с. Селиська, де вбили одного чоловіка, який ховався в криївці, що його большевики завважили, та забрали двох мужчин до армії [8, с. 131].

№ 137. Вісті з Львівського краю про військовий та суспільно-політичний стан. 3 червня 1945 р. Львівщина. ВІСТІ З ТЕРЕНУ за місяць квітень 1945 р.

19.IV.45 р. Відділ НКВД-истів в силі 500 вояків перевів обласу на с. Селиська (рівночасно на ліс). Під час облави на ліс знайшли криївку, в якій перебувало на той час 3 стрільців із СКВ та 5 дезертирів ЧА. Заскочені більшовиками й не маючи змоги чинно боротися, члени СКВ розірвались гранатами, дезертири ЧА здались живими. Тих, що здались більшовикам живими, більшовики на місці розстріляли. Того ж дня зловили та забрали хлопця з 1927 р. [8, с. 173—174].

№ 212. «Стрілецькі Вісті». № 5. Травень 1945 р. З ВЛАСНИХ БОІВ

14.4.1945 підвідділ к-ра Крутіжа в числі 40 вояків перевів наскок на переважаючого ворога, який намагався перевести акцію на с. Селиська, р-н Винники б. Львова. Розбиваючи заставу на лісничівці під Штандерівкою, підвідділ навальним наступом спричинив панічну втечу ворога, який по через Селиська вицофався у напрямі с. Товців. Підвідділ переслідував ворога далше, аж до с. Давидів, опісля повернувся у с. Селиська, в якому відбуто мітинг з населенням. Населення палко вітало своїх захисників. Ворог потерпів втрат вбитими і раненими. Власних втрат не було жадних [8, с. 625].

Список учасників ОУН—УПА, які загинули на території Бібрського р-ну Львівської обл. в 1944—1953 рр., с. Селисько³⁰

«**Богдан**» (прізвище невідоме), нар. (?), у (?), районний провідник, заг. 19.11.1944, Селиська [9, с. 420].

Гавриленко Михайло Григорович — «**Зарян**», «**Зоряний**», «**Лівак**», 30 років, нар. у с. Романів, кущовий, заг. 16 (17).12.1945, с. Селиська [9, с. 421].

Куропаль Яків Володимирович — «**Вир**», «**Бистрий**», нар. (?), у (?), станичний с. Селисько, заг. 23.03—10.05.1945 р., с. Ясманичі [9, с. 453].

«**Левко**» (прізвище невідоме), нар. (?), у (?), командант боївки СБ, заг. 03.01.1945 р., с. Селиська [9, с. 496].

Прима Василь (псевдо невідоме), нар. (?), у (?), сотенний куреня, заг. 17.10.1945 р., с. Селиська [9, с. 434].

³⁰ За Літописом УПА, т. 36. Переважна більшість відомостей, помічених у цьому томі, взята із Державного архіву Львівської області. Авторка не повторює вихідних даних ДАЛО, а посилається на сторінки Літопису.

Висновки. Комуністичний режим через відповідні репресивні органи влади здійснював політику терору, позбавляючи волі, майна. За час боротьби за незалежність десятки селян с. Селисько зазнали переслідування, були вбитими, позбавлені волі, вислані на спецпоселення в Сибір, залучені до примусової праці в умовах обмеження свободи, зазнали катувань, моральних страждань.

Українські повстанці зброєю, та, головне, силою свого духу стримували ту страшну здичавілу орду як німецьких, так і російських окупантів. Жертували всім — здоров'ям та життям не тільки своїм, а й своїх родин. «Воля або смерть». Цей вислів розуміли не як гасло, а як реальність.

Але була присутня і зрада, своїх, земляків, мотивована чи то страхом, чи то перевагою власних інтересів наживи, часто дріб'язкових («виказав, де є схрон, за плащпалатку від москалів»).

Самопожертва одних і запроданство інших. Ці риси селищан мотивувались поділом на активних і пасивних (одні боролися самі — інші чекали, що їм хтось щось дасть), багатих і бідних, духовно аристократичних (були високо освічені, брали участь у роботі «Лугу», читалень, підтримували національно-визвольний рух), та духовно «мізерних». Саме між цими двома протилежностями, активністю та пасивністю, постійно хиталося життя жителів села Селисько того часу.

1. *Кривава Москва: 22 червня 1941 року — початок масових розстрілів у в'язницях Західної України.* URL: <https://ua.ua.top/23260/>.
2. *Про масові розстріли політичних в'язнів у тюрмах НКВС на заході України.* URL: <https://dailylviv.com/analytics/istoriya/pro-masovi-rozstrily-politychnykh-vyazniv-u-tyurmakh-nkvs-na-zakhodi-ukrayiny>.
3. Мороз Володимир. Вступ. *Літопис УПА. Т. 12. Воєнна округа УПА «Буг». Документи і матеріали 1943—1952.* Кн. 1.
4. *Українська повстанська армія.* URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya>.
5. Содоль Петро. *УПА 1943—49 рр. Довідник.* Нью-Йорк: Пролог, 1994.
6. Мороз Володимир. Дмитро Сойка-«Соловій». «*Шлях перемоги*». 2012. 11 квітня.
7. Мельник Василь. *Рогатин в боротьбі за волю.* Рогатин, 2005. 834 с.
9. *Літопис УПА. Т. 13. Воєнна округа УПА «Буг». Документи і матеріали. 1943—1952.* Кн. 2. Торонто; Львів, 2002.

10. Літопис УПА. Т. 36. Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини. Торонто; Львів, 2002.
 11. З життя Лугів. Селиська, пов. Львів. *Вісти з Лугу*. Львів, 1934. Червень. Ч. 6.
 12. Сливка Ю. Витоки і наслідки національної трагедії. *Депортації. Західні землі України кінця 30-х — поч. 50-х рр. Документи, матеріали, спогади*. За ред. Ю. Сливки. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. Т. 1. С. 5—26.
 13. Горбаль М. Перепис населення та його майнового стану села Селисько на Львівщині за 1940—1941 та 1950-й роки. *Народознавчі зошити*. 2020. № 4. С. 974—1009.
 14. Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. Філадельфія; Мюнхен, 1979.
 15. Архів СБУ у Львівській обл. Спр. П 51254. Т. 2. Арк. 120.
 16. Комар Я.В. *Реабілітовані болгари на теренах Приазов'я*. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54961/Boychuk-41.pdf?sequence=1>.
- Горбаль М. Трагедія на хуторі Тарасово в лісі між селами Раківець і Селисько Пустомитівського району на Львівщині 21 березня 1944 року. *Народознавчі зошити*. 2020. № 5. С. 1202—1212.
- REFERENCES
- Bloody Moscow: June 22, 1941 — the beginning of mass shootings in prisons of Western Ukraine*. Retrieved from: <https://ua.ua.top/23260/> [in Ukrainian].
- On the mass executions of political prisoners in NKVD prisons in Western Ukraine*. Retrieved from: <https://dailylviv.com/analytics/istoriya/pro-masovi-rozstrily-politychnykh-vyazniv-u-tyurmakh-nkvs-na-zakhodi-ukrayiny> [in Ukrainian].
- Moroz, Volodymyr. Introduction *Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Military District of the UPA «Bug»*. *Documents and materials 1943—1952* (Vol. 12, book 1) [in Ukrainian].
- Ukrainian Insurgent Army*. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya> [in Ukrainian].
- (1994). Sodal Peter. *UPA 1943—49. Handbook*. New York: Prologue [in Ukrainian].
- Moroz, Volodymyr (2012, april 11). Dmytro Soyka — «Nightingale». *The Way of Victory* [in Ukrainian].
- Melnik, Vasil (Ed.). (2005). *Rohatyn in the struggle for freedom*. Rogatyn [in Ukrainian].
- (2002). *Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Military District of the UPA «Bug»*. *Documents and materials. 1943—1952* (Vol. 13, book 2). Toronto; Lviv [in Ukrainian].
- (2002). *Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Book of fallen members of the OUN and soldiers of the Ukrainian Insurgent Army of Lviv region* (Vol. 36). Toronto; Lviv [in Ukrainian].
- (1934, June. From the life of Luhs. Seliska, pov. Lviv. *News from Luh*, 6 [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu. (Ed.). (1996). Origins and consequences of the national tragedy. *Deportations. Western lands of Ukraine in the late 30's — early 50s. Documents, materials, memoirs* (Vol. 1, pp. 5—26) [in Ukrainian].
- (2020). Census of population and its property in Selisko, Lviv region of 1940—1941 and 1950. *Ethnographic notebooks*, 4, 974—1009 [in Ukrainian].
- (1979). *Anniversary book of the Ukrainian Academic Gymnasium in Lviv*. Philadelphia; Munich [in Ukrainian].
- Archive of the Security Service of Ukraine in the Lviv region*. Ref. P 51254 (Vol. 2, p. 120) [in Ukrainian].
- Komar, Ya.V. *Rehabilitated Bulgarians in the Azov region*. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54961/Boychuk-41.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- (2020). A tragedy in Tarasovo hamlet in the forest between Rakivets and Selysko in Pustomyty district, Lviv region mart 21st, 1944. *The Ethnology Notebooks*, 4, 1202—1212 [in Ukrainian].